

מצד זה עמוס לויתן

עביט של צונגין

ייאמר מיד, החרם שהכריזו שחקנים ויוצרים על הופעות באריאל ראוי לכל שבח, לא בהכרח בגלל החרם עצמו, העלול להיות חרב פיפיות, אלא בשל העלאת הנושא לסדר היום הציבורי, לאחר שנדמה כאילו כבר נקבר ונשכחה. ההיבריס הלאומני-אמוני-מתנחלי, קרי: הרבה המתנשא של אני ואפסי עוד בארץ ישראל, צריך לבוא על עונשו. בחוגים הללו דנים על שלמות הארץ, כאילו מעולם לא נתקבלה החלטת החלוקה של האו"ם ב-47 שמכוחה קמה מדינת ישראל; כאילו בשטחים הכבושים נוהגת ההלכה היהודית של "לא תחונם" (לא תיתן להם חנייה בקרקע); של "תורת המלך" (הלכות הריגת גוי אליבא דרב שפירא); של איחולי "ייתמו רשעים" של הרב עובדיה יוסף (כלומר, ייתמו פלסטינים מן העולם) ושאר מרעין בישין. לפיכך צריך לומר שדין אריאל וההתנחלויות, עד שיושג הסכם, אינו כדין תל אביב וטוב שעל הרבה של ראשיה, המוכנים בעזות מצחם הקודח לפוצץ כל סיכוי להסכם שלום, נשפך עביט של צונגין.

שיר מספר

ספרי שירה רבים וטובים מופיעים אצלנו מדי שבוע. קשה להתייחס לכולם, ולא מוצדק להרחיב על האחד ולהתעלם מהאחר. בחרתי אפוא לכתוב על שיר אחד מספר חדש, ולגוון בכך את המבחר. הבחירה ברובה מקרית, אך לא לגמרי.

קורץ לסטריאוטיפים

את ספרו הקודם של יוסי שריד אהבתי ואף כתבתי עליו כאן במדור זה. את ספרו הנוכחי **שירים אחרי** (אבן חושן, 2010) אהבתי פחות, מטעמים ספרותיים בעיקר, אבל עדיין מצאתי בו שירים יפים, כמו השירים לאם שאף חשבתי לכתוב עליהם כאן, עד שהגעתי, לקראת הסוף, לשירו 'הסעודה האחרונה' (עמ' 114) ששינה את כוונותי. הנה

הסעודה האחרונה/ יוסי שריד

אין דם במצות,
אך יש מצות בדם,
ויש פיתות.

הסעודה האחרונה בערב פסח

אמא שלו נהרגה בטעות
שעליה יש להצטער
וגאולתו מעכשיו היא גאולת הרם.

בסוף החודש התשיעי, ורק מנימוקים של הגנה עצמית,
היא נהרגה
והוא נהרג אתה,
שלא יקום לה גואל דם הטבור.

בטרם יקרא התרנגול פעמיים -
אור ראשון על אל-בורג' -
שלוש פעמים יתכחש הקצין הבכיר,
מיוחד למהדורת הבוקר.

תחילה השיר במלואו.

שיר לא רע בסך הכל, אולי מהטובים בספר, אלמלא נטייתו להשתעשע בסטריאוטיפים אנטישמיים:

"הסעודה האחרונה" בכותרת ובגוף השיר, היא הסעודה של ישו ושנים-עשר השליחים, שבה גילה כי יהודה איש קריות הוא שיבגוד בו ויסגיר אותו (תמורת שלושים שקלים) לנציב הרומי שיגזור את דינו לצליבה. השם Judas מאז הוא שם נרדף לבוגד שפל.

"אין דם במצות..." הוא אזכור לעלילת הדם הידועה לפיה דם נערים (נוצרים או מוסלמים) שימש לצורך הכנת המצות בפסח. שריד כותב כי "אין דם במצות/ אך יש מצות בדם/ ויש פיתות", כלומר לא מאשר ולא מכחיש. יצחק לאור כתב בזמנו בשירו 'המנון לגוש' על "דם נערים פלסטינים במצותנו".

"בטרם יקרא התרנגול פעמיים... שלוש פעמים יתכחש הקצין הבכיר" מרמז להתכחשותו של פטרוס, הוא שמעון כיפא במקורות היהודיים, לישו. ישו חזה גם זאת מראש ואמר לפטרוס: "אני אומר לך, כי בלילה הזה טרם יקרא התרנגול תכחש בי שלוש פעמים". ואמנם לאחר שנעצר ישו, טען פטרוס, (שחשש כי יעצר גם הוא), כי איננו מכירו.

אין לי מידע ספציפי על המסופר בבתים 3-4 על האשה הפלסטינית ההרה שנהרגה בחודש התשיעי עם בנה, בנימוק המגוחך של "הקצין הבכיר" (מן הסתם), כי הדבר נעשה "מנימוקים של הגנה עצמית". אין לי גם מידע ספציפי על "אל בורג'". יש כמה מחנות פליטים בלבנון בשם זה, והיה כפר פלסטיני בגזרת לטרון-רמאללה, שנכבש ונהרס במלחמת השחרור במבצע דני באזור העיר מודיעין כיום, אבל איני יודע אם הוא קשור לשיר.

לגופו של עניין, אינני בא לגונן כאן על פעולות צה"ל בשטחים הכבושים הראויות לגינוי, אבל אני סבור שמה שעושה שריד בשיר הוא הרבה

מעבר לכך. שריד מעגן את ביקורתו בסטריאוטיפים אנטישמיים וגזעניים מתוך הברית החדשה ומן ההיסטוריה היהודית והופך את "הקצין הבכיר" ליורשם בימינו של יהודה המסגיר ושל שמעון המכחיש.

שריד רגיל להיסחף בלא חוש מידה אחר דימויו. בזמנו כתב (ב'ספרים' על הטור השביעי) כי אלתרמן הוא אבי אסכולת ה"טובחים ובוכים", וגם התנאה בחידושו זה. (ודוק: לא "יורים ובוכים", אלא "טובחים ובוכים", לדעת שריד זה מתחרו טוב יותר). אם להיסחף בעצמי

(בהשערות), אומר כי שירים אחרי נקרא כמו "המבול אחרי". כאילו התיימר המשורר לומר לנו: הא לכם כל האמת בפרצוף, ממילא המבול אחרי! וגם כאן נסחף מעט.

רחב יריעה, רחב ראייה

אם תרצו/ גיורא לשם

מחוג הצל בשעון שמש,
ברחוב ילדותי בואכה רחוב הרצל -
הברוש.

אם תרצו, אין זו אגדה
על ילד וענק ירוק
(כעת בנק שהוא גם ידיד).

ליד האובליסק הירוק הזה
חלף עבר יובל.
ואני חוצה
חוסה בצלו
הוזה-לא-הוזה.

היה היה ילד.
היה היה ברוש.
אם תרצו, אין זו אגדה.

גיורא לשם הוא מן המשוררים העברים הספורים בימינו המסוגל לכתוב שיר תיאורי ארוך ולשמור על מתח ורמה גבוהים. כך עשה בספרו הקודם *הנה ימים באים* (2007) וכך בספרו החדש *תמונה קבוצתית עם עיר* (הוצאת קשב לשירה, 2010). אין זו משימה קלה והיא דורשת לא רק מיומנות שירית גבוהה, ידע ובקיאיות, אלא גם יכולת לצאת מן האני הסובייקטיבי ולדבר בקולו של דובר אובייקטיבי, משימה הדורשת בגרות ובשלות של משורר.

בספר הנוכחי *תמונה קבוצתית עם*

עיר, העיר שבתמונה היא תל אביב, עיר הולדתו של גיורא לשם (1940), שאליה הוא חוזר ברבים משיריו. שירו הארוך 'טרומפלדור, מורד הרחוב' הוא מבט היסטורי על העיר והארץ מבית העלמין הישן שברחוב זה. את השיר הוא פותח בהוראות לצלם: "לצלם מצב שלא ישכה, / בלי לכוון יותר מדי, כך..." (עמ' 14), כלומר צילום לא מבויס אך קולע, ללא יומרה אישית או אמנותית גדולה מדי. בעתיד "הטל האורצל עשוי להשתקף/ כהישארות נפש או אלמוות. / אך מצלמה אינה מביעה השקפות..." (עמ' 14). היכולת הזאת להימנע משיפוט ולהתמקד בתיאור, היא, נדמה לי, תנאי לשיר תיאורי ארוך שהקורא יכול לנוע עמו עד סופו מבלי לנטוש אותו בדרך בשל מחלוקת כלשהי (וראה האייטם הקודם). תיאור הוריו, והעולים החדשים בכלל, בני התקופה היא, אשר "בהביאם את עצמם למזרח/ אפשר שאיבדו את עברם בקצה המערב" הוא יפה, מדויק, נוגע ללב, אך לא רגשני. לשם יודע לתמצת היסטוריה רבת שנים בכמה שורות: "... אדמת בעל/ שנהפכה מתנ"ך ונחלת אבות / לפרובינקיה יודיאה ולמנדט/ ממנדט לחלוקה, ומחלוקה לאדמת מריבה." וגם להכליל ולפשט: "מולדת היא רגש פשוט ומופשט / כלפי מרחב, טופוגרפיה, צמחיה וחי /... / רק דברי הימים צוברים אותם/ כדפים ומגילות עצמאות." (שם).

דומני שהמשורר שאותו מזכיר גיורא לשם יותר מכל משורר אחר בכתבתו על תל אביב הוא נתן אלתרמן בספרו עיר היונה, במיוחד בשיר הארוך ומרובה החלקים 'מלחמת ערים' (על תל אביב-יפו במלחמת השחרור) ששירו הפותח 'הפרוור הדרומי' מתאר אותם נופים ואותם אנשים שגם לשם כותב עליהם בשירו הארוך השני 'סמטת השוק'. בולטת בשיר זה דמותה של טשרנע האלמנה, בעלת האיטליו, "כפות ידיה הגרומות של קצבית/ שיודעת לפרק בשר כשר, בקר ועוף", והיא חלק מקהילה של "קצבים וסוורים, התרוצצו בשתי וערב השפנוילי-היידו-הפלורנטיני/ המפולפל הזה!" (עמ' 37).

אלתרמן בספרו זה אהב גם כן את בעלי המלאכה הללו, פועלים, רוכלים, סוחרים, ובקיצור את עמך, עליו כתב: "עם אוהב להפליג במופשט וממשיל משלים מעשה פילוסוף/ וגוהן אל מסמר ואל וו בדרכו וטומנם בכיסו" (עמ' 69).

לא אוכל להביא כאן אלא שיר לירי קצר, ובחרתי בשיר הנפלא החותם את הספר בעל השם הפרובוקטיבי מעט.

הקלות שבמחאה

אני זוקף לזכותי את העובדה שהייתי עורכו הראשון של מתי שמואלוף בספרו *מגמד הצלקות* (גוונים 2001) ושחשתי בכוחם של שיריו עוד לפני שעמדתי על מלוא הפוטנציאל הרעיוני שלהם. עם זאת אין זה פוטר אותי מוויכוח עם הפואטיקה השירית ועם תכני שיריו כפי שבאו לביטוי בספרו האחרון *למה אני לא כותב שירי אהבה ישראליים* (נהר ספרים 2010). שמואלוף הוא משורר מחאה, מה שמקובל לכנות היום גם מחתרת, רדיקלי, מהפכני, כל התארים שבעולם. אלא שבעידן תקין פוליטית כעידוננו, זה די קל להיות כזה, להתייצב לצד החלש, המקופח, המושקע, וכדומה, בעמדת "אני מאשים" המגיש רשימת תביעות ארוכה נגד כל מיני "הם" (בדרך כלל ציונים, אשכנזים, מערביים ואחרים), כפי שעושה שמואלוף בשיר שעל שמו קרוי הספר (והמתורגם בו גם לערבית):

למה אני לא כותב שירי אהבה ישראליים / מתי שמואלוף

קודם תחזירו לי את ההיסטוריה
ואחר כך את ספרי הלימוד
ואל תגידו לי שהשיר שלי הוא מניפסט פוליטי
כשאין לכם מושג על עוול, אז הנה קצה חוט
אני רוצה פיצוי מבנק ישראל
לפלסטינים, למורחים, לנשים, להומו-לסביות,
על כל הערה, מעברה, שטח צבאי סגור, העלמה השחתה
אני רוצה שתפתחו את הכספת של השירה
ותחזירו אדמות למי שלקחתם ותנו פיצוי על כיבוש גורא
- - - - -
רק אז אהיה מוכן לכתוב שירי אהבה ישראליים. (עמ' 58)

מילא, על איומו לא לכתוב שירי אהבה ישראליים נתגבר, אבל עם